

Väikeost: Spetsiifilise asendushooldusteenuse disain

Hankija: Sotsiaalkindlustusamet

TEHNILINE KIRJELDUS

1. Mõisted ja taustainfo

Asendushooldus – lapse hooldamine ja kasvatamine väljaspool tema bioloogilist perekonda: lapse paigutamine eestkostja perekonda või asendushooldusteenusele suunamine (hoolduspere, perekodu, asenduskodu) ning lapsendamine. Asendushooldus peab olema lapse parimates huvides ning valitud hoolduse vorm peab vastama individuaalsetele vajadustele (Asendushoolduse Roheline raamat, 2014).

Asendushooldusteenus – kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on pika- või lühiajaliselt lapse heaolu ja õiguste tagamine, lapsele tema põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste elutingimuste võimaldamine, lapsele turvalise ja arenguks soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täisealisena. Asendushooldusteenuse osutaja on hoolduspere, perekodu või asenduskodu (SHS § 45⁵).

Perekodu – asendushooldusteenuse osutaja, kes osutab teenust kuni kolme perevanemaga peres, kus on samal ajal kuni kuus last (SHS § 45⁷).

Asenduskodu – asendushooldusteenuse osutaja, kes osutab teenust kasvatajatega peres, kus on samal ajal kuni kuus last (SHS § 45⁸).

Vanemate hooleta jäänud lapsele tuleb leida võimalikult kiiresti uus kodu, kus tal on turvaline kasvada ning kus on hoolivad ja püsivad suhted. Lapsed, kes ei saa kasvada oma sünnikodus, vajavad ajutiselt või pikemalt hoolt väljaspool oma perekonda. Eestis on selleks kaks võimalust:

- Perepõhine asendushooldus;
- **Institutsionaalne ehk asutusepõhine asendushooldus.**

Perepõhine asendushooldus on võimalik kolmel viisil – last kasvatatakse hooldusperes, lapsele määratakse füüsilisest isikust eestkostja, kes last oma peres kasvatab või laps lapsendatakse.

Lapse loomulik arengu- ja kasvukeskkond on perekond ning seetõttu eelistatakse bioloogilisest perest eraldatud lapse abistamiseks just perepõhist asendushooldust. Täna kasvab perepõhisel asendushooldusel ehk hooldusperedes ja eestkostjate juures umbes 1500 last, 2020. aastal lapsendati võõrasse perre 22 last.

Kuigi perepõhine asendushooldus on eelistatud ja lapse jaoks parim, ei leidu kõikidele asendushooldust vajavatele lastele hooldusperesid, lapsendajaid ja eestkosteperesid. Samuti vajavad mõned lapsed juba tulenevalt oma spetsiifilistest vajadustest asutusepõhist hooldust. Eestis viibis 2020. aasta lõpuga asutusepõhisel asendushooldusteenusel asendus- ja perekodudes ligi 800 last.

Asendushooldusteenuse osutamiseks tegevusluba omavaid asutusi on riigis majandustegevuse registri andmetel 39 (sh SOS Lasteküla Eesti Ühingu 5 tegevuskohta). Asendushooldusteenuse osutamist reguleerib Sotsiaalhoolekandeseadus (§ 45⁵ kuni § 45¹⁶). Lisaks kirjeldab 2018. aastal loodud asendushooldusteenuse kvaliteedijuhis nii kvaliteetse teenuse põhimõtted kui ka kontrollmehhanismid, mille abil saab teenuseosutaja olla kindel, et teenust planeerides ja osutades järgib ta kvaliteedipõhimõtteid.

Kõik asendushooldusteenust vajavad lapsed on oma elus kogunud erineva intensiivsusega traumeerivaid sündmuseid, hülgamist ning vägivalda, mistõttu võib nende toimetulek tavapärasel keskkonnas olla tugevalt häiritud. Need lapsed vajavad lisaks turvalisele ja hoolivale peresarnasele kasvukeskkonnale rohkem vanemlikku tähelepanu ning erinevaid toetavaid teenuseid – nt teraapiaid, korrapäraseid psühholoogi ja psühhiaatri vastuvõtte, medikamentooset ravi. Väga oluline on ka last ümbritsevate inimeste mõistev suhtumine ja teadlikkus, kuidas reageerida, kui trauma tagajärjed vallanduvad erinevate käitumis- ja tundeeluhäiretena.

2. Tänapäevane olukord, probleemi kirjeldus

Eesti asendus- ja perekodudes puudub suuresti võimekus pakkuda peresarnast asendushooldust spetsiifilisema ja suurema hooldusvajadusega lastele – näiteks käitumis- ja sõltuvusprobleemidega või raske ja sügava puudega lastele, alaealistele õigusrikkujatele ja psüühikahäiretega lastele. Teisisõnu ei saa teatud hulk lapsi täna asendus- või perekodus elades enda vajadustele vastavat teenust ning nad tunnevad taas, et neid ei mõisteta ega aktsepteerita ning neist ei hoolita. Sellises olukorras lapsed käituvad tihti ennasthävitavalt – tarbivad sõltuvust tekitavaid aineid, lahkuvad omavoliliselt, vigastavad ennast tahtlikult või on vägivaldsed eakaaslaste ja täiskasvanute vastu. Asendushooldusteenuse eesmärk on pakkuda bioloogilisest perest eraldatud lapsele turvalist keskkonda, et lapsel oleks võimalik taastuda möödunud elu traumadest, paraku eelnevalt kirjeldatud laste osas on selle eesmärgi täitmine teenuseosutajate võimaluste puudumise tõttu raskendatud.

Alternatiivina on mõned teenuseosutajad püüdnud oma teenust kohandada antud laste vajadustele vastavaks, panustades personali koolitamisse, tugipersonali värbamisse ning luues peresid, kus kasvavad mitmesuguste erivajadustega lapsed, **kuid süsteemne ning ühtne lähenemine antud laste abistamiseks riigis puudub**. Puudub ka selge arusaam ja teadmine sellest, mida keerukamalt käituvad lapsed vajavad ning milline muutus asendushooldusteenusel oleks vajalik, et nende laste vajadused katta. Paljud asendus- ja perekodudes elavad lapsed on sattunud kinnise lasteasutuse teenusele (KLAT), kuna asendushooldusteenus ei ole piisaval määral suutnud tagada nende turvalisust ja heaolu.

3. Meie ootused teenuse disainile

3.1 Spetsiifilise asendushooldusteenuse disainimise protsessi käigus on valminud:

3.1.1 Vähemalt 4 (nelja) erineva persoona ehk teenust vajava sihtgrupi kirjeldused, sh

3.1.1.1 Iga sihtgrupi vajadused on kaardistatud praktikast tulevate näidete alusel (kaasates hetkel antud sihtgrupiga tegelevaid teenuseosutajaid);

3.1.1.2 Persoonade loomisel võetakse arvesse vähemalt järgnevad sihtgrupid:

- tundeelu- ja käitumishäiretega lapsed;
- vaimse alaarenguga lapsed;

- suure meditsiinilise abivajadusega lapsed;
  - kroonilise psühholoogilise traumaga ehk komplekstraumaga lapsed.
- 3.2 Loodud on spetsiifilise asendushooldusteenuse sisukirjeldus. Sisukirjelduse loomisel on arvesse võetud eelnevalt nimetatud nelja sihtgrupi vajadusi. Sisukirjeldus sisaldab soovitusi igale sihtgrupile vajaduspõhise teenuse osutamiseks, sh soovitusi lastega töötava meeskonna (spetsialistide) koosseisu ja kasutatavate meetodikate osas.
- 3.3 Töö tulemused on sisendiks riikliku süsteemi arendamisele, seejuures esmalt vastava õigusraamistiku väljatöötamiskavatsuse koostamisele.

4. Pakkuja kohustused

- 4.1 Eelkohtumisel osalemine, mille raames pakkuja tutvustab teenusedisaini protsessi, tellija annab sisendit ning lepitakse kokku edasine tegevuskava.
- 4.2 Koostöös tellijaga töörühmade moodustamine spetsiifilise asendushooldusteenuse disainimiseks. Töörühma moodustab ja kutsub kokku tellija. Pakkujalt ootame ettepanekuid töörühmade koosseisu kohta tasakaalustatud ja optimaalse esindatuse eesmärgil.
- 4.3 Töögrupi kohtumiste ajakava planeerimine vastavalt teenuse disaini meetodikale. Kohtumiste ajakava tuleb töögrupile esitada koos esmase kohtumise kutsega.
- 4.4 Töögrupi töö juhtimine, suunates osalejaid vastavalt teenuse disaini meetodikale, et jõuda soovitud tulemusteni. Pakkuja juhib töögrupi koosolekuid, valmistab ette vajalikud materjalid ja edastab need töögrupile, koondab sisendi ja töögrupi töö tulemused jms.
- 4.5 Töö tulemusena valmivad pakkuja juhitud töögrupi poolt välja töötatud:
- 4.5.1 asendushooldusteenuse sisukirjeldus ja korraldusmudel vastavalt klientide vajadustele;
- 4.5.2 vähemalt nelja teenust vajava lapse sihtgrupi kirjeldused (persoonad), muuhulgas on kaardistatud hetkel antud sihtgruppidega tegelevate teenuseosutajate tähelepanekud sihtgrupi vajaduste osas ning soovitusel/ülevalve kasutusel olevate meetodikate osas.
- 4.5.3 Ettepanekud teenuse tulemuslikkuse ja mõju hindamiseks, arvestades praktilisi andmete kogumise ja analüüsimise võimalusi.